

Izabela Suckiel

Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie

Opinie nauczycieli na temat egzaminów zewnętrznych

Coroczne ogłaszanie wyników egzaminów zewnętrznych budzi zawsze sporo emocji i to nie tylko wśród uczniów, rodziców i nauczycieli, ale generalnie w całym społeczeństwie. Wynika to z faktu, że wyniki egzaminów zewnętrznych stają się narzędziem oceny pracy szkół i nauczycieli. Tworzone i publikowane rankingi szkół budzą sprzeciw przede wszystkim nauczycieli. I jest to zrozumiałe. Profesor Bolesław Niemierko stwierdził, że „gdy szkoły traktowane są jako *dobre* i *słabe* na podstawie jednej tylko miary, wyniku egzaminu zewnętrznego, popełniany jest podstawowy błąd atrybucji osiągnięć uczniów polegający na przecenianiu roli szkoły w uzyskiwaniu tych osiągnięć przez uczniów, a niedocenianiu znaczenia sytuacji na wejściu oraz kontekstu w systemie kształcenia” (2007, s. 361). Niestety, mimo coraz liczniejszych głosów na ten temat, nadal media tworzą rankingi szkół, z których czasami skwapliwie korzystają organy prowadzące placówki oświatowe. Trudno w tej sytuacji się dziwić narastającemu rozgoryczeniu wśród nauczycieli. Poza tym, jak pisze profesor Niemierko, „badania przeprowadzone w Irlandii, gdzie w początku lat osiemdziesiątych eksperymentalnie wprowadzono testy standaryzowane, wykazały, że informacja o wynikach pomiaru jest wykorzystywana przez nauczycieli głównie wtedy, gdy zgadza się z ich własną opinią o uczniach, a zaufanie do testów rośnie w miarę zdobywania pewności, że wyniki testowania nie zburzą tej opinii” (2007, s. 359).

W tej sytuacji zainteresowała mnie opinia nauczycieli na temat funkcjonujących w Polsce od ośmiu lat (w szkołach ponadgimnazjalnych od czterech) egzaminów zewnętrznych. W badaniu posłużyłam się anonimową ankietą składającą się z 17 stwierdzeń dotyczących egzaminów zewnętrznych. Respondenci ustosunkowywali się do przedstawionych zdań, mając do wyboru odpowiedzi: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie, zdecydowanie nie, trudno powiedzieć.

Ankiety zostały przekazane nauczycielom i dyrektorom szkół, którzy uczestniczyli w formach doskonalenia w CEN w Koszalinie w maju i czerwcu 2008 roku, z prośbą o przeprowadzenie ich na radach pedagogicznych i odesłanie wypełnionych ankiet autorce. Rozdano 500 ankiet. Ostatecznie ankiety wypełniło 381 nauczycieli z różnych typów szkół województwa zachodniopomorskiego. Strukturę respondentów przedstawia Tabela 1. i Tabela 2.

Tabela 1. Struktura respondentów – dane liczbowe i procentowe

Typ szkoły							
Nauczyciele szkoły podstawowej		Nauczyciele gimnazjum		Nauczyciele szkoły ponadgimnazjalnej (maturalnej)			
76	21%	137	36%	161		43%	
Lokalizacja szkoły							
Wie		Miasto do 25 tys. mieszk.		Miasto od 25 do 100 tys. mieszk.		Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	
55	14%	59	16%	55	14%	212	56%
Stopień awansu zawodowego:							
Stały sta		Kontraktowy		Mianowany		Dyplomowany	
18	5%	57	15%	143	38%	163	43%
Staż pracy w szkole:							
Do 10 lat		11 – 20 lat		20 - 30 lat		Powyżej 30 lat	
108	28%	146	38%	92	24%	32	9%
Egzaminatorzy							
TAK				NIE			
172		45%		209		55%	
Wyniki uczniów na egzaminach zewnętrznych							
Przebra nie wysokie (7-9 stanin)		Przebra nie przeciętne (4-6 stanin)		Przebra nie niskie (1-3 stanin)			
140	37%	212	56%	29		8%	

Tabela 2. Respondenci – nauczany przedmiot

Nauczany przedmiot	liczba	%	Nauczany przedmiot	liczba	%
j. zyk polski	82	21,5%	fizyka	16	4,2%
matematyka	61	16,0%	chemia	12	3,1%
j. zyk obcy	60	15,7%	plastyka/muzyka	11	2,9%
historia/WOS	41	10,8%	przyroda	11	2,9%
biologia	24	6,3%	informatyka	9	2,4%
naucz. pocz. t.	22	5,8%	inny	6	1,6%
geografia	22	5,8%	technika	4	1,0%

Dokonując analizy otrzymanych wyników, zwracałam uwagę na dwa przypadki. Pierwszy, gdy nauczyciele byli w swoich opiniach jednomyślni i drugi, gdy występowały znaczne rozbieżności w opiniach na dany temat. W drugim przypadku dokonywałam analizy pogłębionej, to znaczy próbowałam dociec, czy istnieje związek między daną opinią a nauczonym przedmiotem, typem szkoły, faktem, że respondent jest egzaminatorem. Poza tym analizowałam wypowiedzi nauczycieli, którzy skorzystali z możliwości uzasadniania swoich opinii na końcu ankiety. Pierwsza część ankiety badała opinię nauczycieli na temat arkuszy egzaminacyjnych oraz sprawdzanych i ocenianych umiejętności.

Tabela 3. Opinia nauczycieli o arkuszach egzaminacyjnych – dane liczbowe i procentowe

Stwierdzenia	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zadania w arkuszu egzaminacyjnym są spójne ze standardami wymaga egzaminacyjnych.	103	260	3	0	7
	27%	70%	0,8%	0%	1,9%
Zadania w arkuszu egzaminacyjnym są spójne z treściami realizowanymi przeze mnie na lekcjach.	174	186	6	0	11
	46%	49%	1,6%	0%	2,9%
Treści mojego przedmiotu są w arkuszu egzaminacyjnym wystarczająco reprezentowane (nie dotyczy matury).	52	106	27	9	16
	25%	50%	13%	4,3%	7,7%
Zadania egzaminacyjne sprawdzają w większym stopniu umiejętności uczniów niż ich wiedzę.	92	227	46	3	7
	25%	61%	12%	0,8%	1,9%
Zadania w arkuszu egzaminacyjnym sprawdzają szczególnie ważne umiejętności uczniów.	47	230	71	6	15
	13%	62%	19%	1,6%	4,4%
Kryteria oceniania na egzaminie zewnętrznym gwarantują rzetelną ocenę wiedzy ucznia.	22	179	127	25	22
	6%	48%	34%	7%	6%
Kryteria oceniania na egzaminie zewnętrznym gwarantują rzetelną ocenę umiejętności ucznia.	27	224	88	11	14
	7%	62%	24%	3%	4%
Wyniki uzyskiwane na egzaminie przez moich uczniów są spójne z moją oceną ich wiedzy i umiejętności.	47	278	27	3	21
	13%	74%	7%	0,8%	6,2%
Poziom trudności zadań egzaminacyjnych w kolejnych latach jest porównywalny (podobny).	28	247	84	10	9
	7%	65%	22%	2,6%	2,4%

Jak wynika z zestawionych w Tabeli 3. danych, właściwie wszyscy nauczyciele (98%) uważają, że zadania w arkuszach egzaminacyjnych są spójne ze standardami egzaminacyjnymi oraz z treściami realizowanymi przez nauczycieli na lekcjach (95% odpowiedzi twierdzących). Zdecydowana większość badanych nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów (75%) uważa, że ich przedmiot jest wystarczająco reprezentowany w arkuszach egzaminacyjnych. Wśród tych, którzy mieli odmienne zdanie (36 osób) dominowali nauczyciele historii w gimnazjum i nauczyciele przyrody w szkole podstawowej. Ponad 86% badanych uważa, że zadania egzaminacyjne sprawdzają w większym stopniu umiejętności uczniów niż ich wiedzę, przy czym już tylko 75% uznaje, że są to szczególnie ważne umiejętności uczniów. Najwięcej zastrzeżeń mieli nauczyciele języka polskiego, którzy wielokrotnie podkreślali, że zadania egzaminacyjne, szczególnie na poziomie maturalnym, nie sprawdzają w wystarczającym stopniu wiedzy uczniów. Nauczyciele pisali: „należy sprawdzać wiedzę, teorię literatury, terminy, gramatykę i w większym stopniu ortografię”. Opinia ta ma też swoje odzwierciedlenie w odpowiedzi na pytania dotyczące kryteriów oceniania. Prawie 70 % nauczycieli uważa, że kryteria oceniania

na egzaminie zewnętrznym gwarantują rzetelną ocenę umiejętności uczniów, ale już tylko 54% badanych wierzy, że jest możliwa rzetelna ocena wiedzy. „Należy sprawdzać konkretną wiedzę ucznia, a nie umiejętność wstrzelenia się w klucz i kryteria oceniania” – argumentowali respondenci. Zaskakiwać może również fakt, że wśród osób, które poddają w wątpliwość kryteria oceniania, 51% stanowią nauczyciele egzaminatorzy, szczególnie przedmiotów maturalnych. W kontekście powyższych danych dziwić może opinia, że mimo wszystko ok. 88% nauczycieli uważa, że wyniki uzyskiwane na egzaminie przez uczniów są spójne z ich własną oceną wiedzy i umiejętności uczniów. Prawie 75% nauczycieli uważa, że poziom trudności zadań egzaminacyjnych w kolejnych latach jest porównywalny (podobny). Niestety, żadna z osób, która była innego zdania, nie uzasadniła swojej opinii, a więc nie mamy informacji, w jakim zakresie poziom trudności wg tej grupy respondentów ulega zmianie.

Druga część ankiety badała opinie nauczycieli na temat wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych w szkołach oraz przydatności tych wyników dla nauczycieli.

Tabela 4. Opinia nauczycieli na temat wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych – dane liczbowe i procentowe

Stwierdzenia	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
W szkołach przykłada się wystarczająco duży wag do analizy wyników egzaminów zewnętrznych.	235	126	13	3	3
	62%	33%	3,4%	0,8%	0,8%
Analiza wyników egzaminów zewnętrznych prowadzona w szkole wpływa na poprawę wyników w następnych latach.	108	181	54	7	29
	28%	48%	14%	1,9%	7,1%
Wyniki sprawdzianu/egzaminu gimnazjalnego są dla mnie ważnym źródłem informacji o nowo przyjętych uczniach do szkoły (nie dotyczy nauczycieli szkół podstawowych).	53	147	57	8	7
	19%	54%	21%	2,6%	2,7%
Egzaminy zewnętrzne motywują uczniów do lepszej nauki (większego wysiłku).	52	179	102	18	27
	14%	47%	27%	5%	7%
Egzamin zewnętrzny powoduje, że nauczyciele bardziej skupiają się na przygotowaniu uczniów do egzaminu, niż na rozwijaniu istotnych umiejętności.	70	178	100	19	11
	19%	47%	26%	5%	3%
Wyniki egzaminu zewnętrznego odzwierciedlają poziom wiedzy uczniów.	14	185	130	26	22
	4%	49%	34%	7%	6%
Wyniki egzaminu zewnętrznego odzwierciedlają ogólną efektywność pracy szkoły.	15	181	116	36	29
	4%	48%	31%	10%	8%
Wyniki egzaminu zewnętrznego odzwierciedlają poziom pracy nauczycieli.	12	134	139	56	39
	3%	35%	37%	15%	10%

Z analizy Tabeli 4. wynika, że prawie wszyscy nauczyciele (95%) są zdania, że w szkołach przykłada się wystarczająco dużą wagę do analizy wyników egzaminów zewnętrznych. Jest to o tyle zaskakujące, że wciąż słyszymy, że szkoły zbyt mało uwagi przykładają do analizy i wykorzystywania wyników egzaminów zewnętrznych. Być może takie stanowisko respondentów wynika z pewnej niechęci i niedostrzegania bezpośrednich korzyści z takich analiz. W ankietach pojawiły się bowiem takie komentarze: „co roku analizujemy wyniki, a i tak nic z tego nie wynika”, albo – „powielamy raporty OKE, liczymy średnie i łatwości, a wyniki są każdego roku bardzo podobne, czyli dobre, więc można sobie te analizy darować”. Ta pewnego rodzaju niechęć, czy może brak zaufania do analiz wyników egzaminów zewnętrznych, ma swoje odbicie w odpowiedziach na kolejne pytania. Wprawdzie 76% badanych uważa, że analiza wyników egzaminów zewnętrznych prowadzona w szkole wpływa na poprawę wyników w następnych latach, jednak w porównaniu z innymi stwierdzeniami drastycznie spada odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” na rzecz „raczej tak”, co można zinterpretować jako ostrożne poparcie dla danego stwierdzenia. Widać to w również w kolejnych punktach. 73% nauczycieli dostrzega w wynikach sprawdzianu czy egzaminu ważne źródło informacji o nowo przyjętych uczniach do szkoły, ale tylko 19% jest o tym zdecydowanie przekonanych. Wśród tych, dla których wyniki egzaminów nie są ważnym źródłem informacji, dominują nauczyciele szkół maturalnych (45 z 65 negatywnych odpowiedzi) i co znowu może dziwić – większość stanowią egzaminatorzy (42 z 65 negatywnych odpowiedzi). Co trzeci z respondentów uważa, że egzaminy zewnętrzne nie motywują uczniów do nauk i co dosyć istotne, opinia ta nie jest uzależniona od typu szkoły, w której pracują respondenci, ani od wyników, jakie osiągają uczniowie na egzaminie. Z pewnością niepokojąca jest opinia 66% respondentów (248 osób), którzy uważają, że egzamin zewnętrzny powoduje, że nauczyciele bardziej skupiają się na przygotowaniu uczniów do egzaminu, niż na rozwijaniu istotnych umiejętności. Opinię taką wyraziło 56% nauczycieli szkół podstawowych, 61% nauczycieli gimnazjum i aż 75% nauczycieli szkół maturalnych. A takie pojawiały się komentarze na ten temat: „nie mam czasu na szczegółową analizę lektur, myślę o tym, co może być na maturze”, „wiem, że to jest krytykowane, ale ostatni miesiąc poświęcam na rozwiązywanie zadań z arkuszy”, „uczniowie i rodzice oczekują ode mnie przede wszystkim przygotowania do egzaminu”.

Jednak najbardziej krytycznie nauczyciele wyrażali się o związku wyników egzaminów zewnętrznych z jakością pracy szkoły. Ponad 40% badanych nauczycieli uważa, że wyniki egzaminu zewnętrznego nie odzwierciedlają efektywności pracy szkoły, a ponad 52%, że nie odzwierciedlają poziomu pracy nauczycieli. Istotne jest to, że opinia ta nie ma związku z osiągnięciami uczniów na egzaminach, to znaczy, w jednakowym stopniu wyrażana jest przez nauczycieli uczniów osiągających niskie wyniki, jak i przez nauczycieli uczniów osiągających wyniki wysokie. Nauczyciele pisali w ankiecie: „przecież z góry wiadomo, że szkoła X będzie miała wyniki najwyższe, bo ma najlepszych uczniów, ale mimo to władze

miasta nagradzają dyrektora za superpracę”, „pracuję w szkole, w której nie wiem jak bym pracowała i się starała, wyniki nie będą wyższe, no może pojedynczych uczniów, ale liczy się uczeń statystyczny”, „ocena szkoły i nauczycieli przez pryzmat wyników egzaminu jest krzywdząca i niesprawiedliwa, ale wszyscy to robią”.

Na zakończenie chciałabym zwrócić uwagę na pewną niekonsekwencję w opiniach badanych nauczycieli. W pierwszej części ankiety 88% respondentów stwierdziło, że wyniki uzyskiwane na egzaminie przez uczniów są spójne z ich własną oceną wiedzy i umiejętności uczniów. W dalszej części ankiety, już tylko 53% nauczycieli uważa, że wyniki egzaminu zewnętrznego odzwierciedlają poziom wiedzy uczniów. Dokonując głębszej analizy, stwierdziłam, że ze 156 osób, które uważają, że wyniki egzaminu nie odzwierciedlają poziomu wiedzy uczniów, 121 stwierdziło wcześniej, że wyniki uzyskiwane na egzaminie przez uczniów są spójne z ich własną oceną wiedzy i umiejętności uczniów.

Podsumowując powyższe analizy, można stwierdzić, że nauczyciele z pewną ostrożnością i nieufnością podchodzą do egzaminów zewnętrznych i interpretacji wyników. Przedstawione opinie są w dużej mierze zgodne z sytuacjami opisywanym przez profesora Niemierkę: „niezadowalająca trafność programowa testów szerokiego użytku powoduje powściągliwość nauczycieli w korzystaniu z ich wyników” (2007, s. 359).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że opinie nauczycieli nie są zależne od stażu pracy, stopnia awansu zawodowego, czy lokalizacji szkoły, a w małym stopniu zależą od osiągnięć uczniów na egzaminach. Natomiast duży wpływ na opinie nauczycieli ma typ placówki, w której pracują. Okazuje się, że najbardziej krytyczne opinie wyrażają nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych (maturalnych). I co, jak już podkreślałam, może zaskakiwać, szczególnie krytyczni są nauczyciele egzaminatorów, głównie na poziomie maturalnym.

Bibliografia:

1. Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2007.